

ISMERKEDÉS A MŰEMLEKKEL — A BUDAI VÁRBAN

A gyerekek vakációja, a szülők szabad-sága — nagy séták, közös kirándulások ideje lehet. Ezeket a sétákat úgy *tanulhat* a gyerek — mint talán sehol másutt: látni és érezni tanul. Látni — ehhez segítheti hozzá a fák, virágok, bogarak megfigyelése (ennek öt szirma van, amannak a levele fogazott szélű) kint a szabadban; s a városban: az utcák, házak, egy-egy különös erkély, kapuajl szemrevétele. Akár a Mecsek alján járunk, akár a Mátra, vagy a Bükk hegyei közül Egerbe vetődünk; a fővárosba, vagy Szegedre, az ünnepi játékok városába visz az útunk, vagy a Balaton melől Keszthely, Sümeg, Tapolca, Veszprém városába látogatunk fel — sokféle. A századok emlékeit őrző láttnivaló fogad. Cikkünk rövidre fogott vázlat. A budai Várban tett séta példáján mutatja meg, hogyan tájékozódhatunk az épületek őrzte emlékek között. Persze: annak a szülőnek, vagy ifjúsági vezetőnek, aki valóban meg akar felelni a gyerekek kérdésére s rá akarja nyitni a szemüket a láttnivalóra — ez csak első, szűkszavú útbaigazítás a könyvek adta ismeretek felé.

Mi is tulajdonképpen a műemlék? — Műemlék minden olyan építmény és tartozéka a földben, vagy a föld színén, amelynek történeti, régészeti, képzőművészeti, vagy néprajzi jelentősége van.

Hazánkban valamennyi történelmi korszak építőművészetének emléke megtalálható, az ókori római építészettől napjainkig. A műemlékek országos megoszlása igen változatos. Történelmileg jelentős harcászati vonalak, egyházi, politikai, kulturális központok határozzák meg helyüket. Stratégiailag fontos vonal volt mindig a Duna vonala, átkelő pontjaival és a magaslatokra épült erődítmények rendszerre, a törökkori végvárok. Jelentős központok voltak — hogy csak a nagyobbakat említsük — Budavár, Esztergom, Győr, Székesfehérvár, Pécs, Sopron, Sümeg, Szombathely, Eger, Diósgyőr.

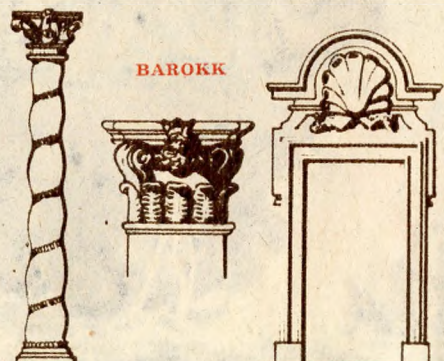
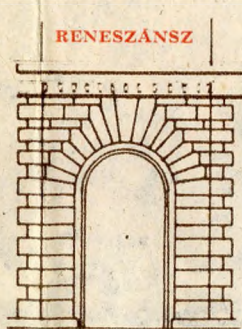
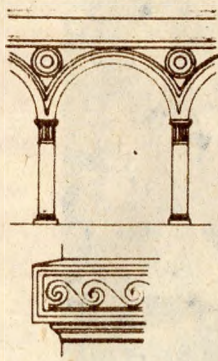
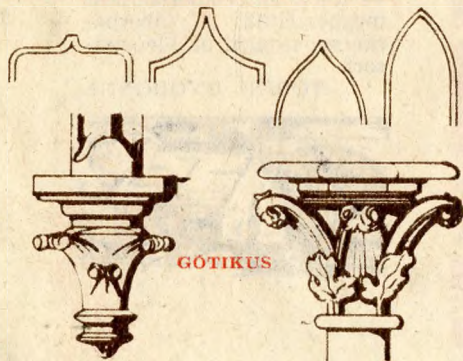
A budai Várnegyed korhű lakóépületeiről szólva gótikus, reneszánsz, barokk, copf, és klasszicista lakóházak sorára gondolunk.

A gótikus építészet 1200-tól jó háromszáz évig uralkodott Európa építészetiében. Franciaországból terjedt el. Nevét onnan kapta, hogy az olaszok kezdetben *maniera dei goti*-nak, azaz a gótok (vagyis: a barbárok) építészeti modorának nevezték. A gótikában a templom a fő építészeti téma. A merész ívelésű katedrálisok építészeti szakítottak az előző, a román stílus hatalmas, vastagfalú erőd-szerű építmény-formáival. A boltzatok súlyát átvitték a külső *támpillérekre* és így a falak vékonyabbak lehettek; néha szinte az egész falat hatalmas ablak töri át. Az óriás ablakokat csak játékosan vékony kőkeretek tagolják fel. Világossá, csúcspívesen magasbatörővé vált a templom

belső tere; eddig sötét volt és a boltzattal leszorított. Karsú, színesre festett köteges oszlopok tagolták belül; a színes rózsablaok fénye, az épület kövébe faragott vagy formába illesztett szobrok fokozták a templom lenyűgöző hatását.

A nagy templomok tövében szűk erőd- vagy városfalak között szorongtak a középkori lakóházak. A fal adta a biztonságot, és a szabadságot, védelmet a nagyurak önkényével szemben. (A katedrálisok a keresztény dogmákra épülő egységes világnézeti rendszer kifejezői és részben már a *városi polgárság* első nagy alkotásai.) E városok kanyargós, zeg-zugos utcáin, aránylag szűk telken, magasbatörő, többszintes lakóházakat építettek a várúr udvartartásának főemberei, gazdag kereskedők és az akkor már jól megszervezett céhek vezetői.

ÉPÍTÉSZETI ELEMELK

A gótikus lakóházak nem tükrözik a katedrálisok pompáját, de magukon viselik a stílus jegyeit. A csúcsíves ablakok különböző változata, a faragott párkányok, ajtó- és ablakszegélyek, az erkélyt tartó kövek kiképzése; kőbe faragott növények, vízköpő szőrnyek, emberek, angyalok, állatok; és az oromzatok adják meg ez építmények jellegét.

A Várban a Tárnok utca 14. és Országház utca 18—20. számú gótikus házak emelete tartóköveken ugrik ki az utca fölé. Az épületek gótikus alapfala csak az ostrom okozta sérülések nyomán bukkant elő a ráfalazott barokk homlokzat alól. A Várnegyed gótikus lakóházait jellemző ülőfülkéket láthatunk az Úri utca 32 és 40-es számú házak kapualjában és az Országház utca 2. szám alatt. Ezek alighanem a várakozó kísérő személyzet vagy az esetleges őrség kényelmét szolgálhatták.

A gótikát követő reneszánsz (az olasz *újászületés* szóból) sem csupán új építészeti stílust jelentett, hanem az élet csaknem valamennyi területére kiható egyetemleges változást. A feudalizmus felbomlóban volt a mindjobban erőrekapó, meggazdagodó városi polgárság feszítette szét kereteit.

A reneszánsz Olaszországból indult hódító útjára, a XV. század második felében, és mintegy 100—150 évig virágzott. A templomok mellett felsorakoztak a meggazdagodott polgárság palotái és a városok közösségi épületei is. Ez új épületek hűen tükrözik a kor kényelemre, pompára vágyó érzelmeit.

Építészeti elemeit ez a stílus az antik korból merítette. A magasbatörő, tovább már alig fejleszthető gótikát a vízszintes, nyugodtabb szerkezet (lapos tető, stb.) váltja fel. Átvették az antik oszloprendeket, az épületeket kőbefaragott gyöngysorral, virág- és gyümölcsfüzérrel, akantuszlevéllel díszítették. A szabad falfelületeket új technikával készült hatalmas falfestményekkel borították. (*Sgraffitto* — a vakolatréteg kikaparása; *al secco* — száraz-; *al fresco* — nedves vakolatra való festés.) A Vár reneszánsz emlékekben viszonylag szegény. A Tárnok utca 14. számú, gótikus alapfalú ház homlokzati festése például a reneszánsz időkre esik.

1600 körül beköszöntött a *barokk* korszaka. Európaszerte megerősödik a központi hatalom, és a katolikus egyház ellenreformációja. A barokk ennek a korszaknak gazdag, ünne-

pélyes, gyakran már dagályos stílusa. Itália és Franciaország volt a szülőhazája. Körülbelül 150 évig virágzott, új jelleget adva az egész európai művészetnek. Nevét valószínűleg az olasz *barocco* szóból nyerte. A barocco *kagylót* jelent; a kagyló-forma a barokk díszítés egyik jellemzője. A barokk a díszítő mértani formák vonalait ellágyítja, megbontja. A fény és árnyék játékát fokozza a kagylóval, a csavart oszlopokkal, ívelt és vonalában megtört párkányokkal, hatalmas, testes korlátokkal. Az épület *díszítő* elemei mindjobban különválnak, a *szerkezeti* elemektől, az építő a látványosságra törekszik. A barokk művészek nemcsak az épületeket alkották kívül-belül a kor szellemében, hanem a kerteket, a parkokat is. Kertészollóval idomították a fákat, bokrokat, élő sövényeket, a barokk izlésnek megfelelően, és szobrokat, kutakat helyeztek a kertek feltűnővé alakított pontjaira.

A barokk stílus későbbi elfinomított irányzatát *rokoko*-nak nevezzük. (A francia *rocaille* — kagyló — szóból). A formák zsúfolódnak, játékos díszítéssé aprózódnak, jelezve a stílus kimerülését. A *barokkra* szép példa a várbeli Táncsics Mihály utca 7. számú ház homlokzata. Az Úri utca 35 pedig a *kései* barokk időkből való.

A barokknak szigorúbb irányzata is volt, mely egyszerűbb formákra törekedett. Ezt az irányzatot, melynek kialakulása az 1750-es évekre esik és Franciaországból indult ki, *copf*-stílusnak nevezzük, jellegzetes motívumáról a feszes fonású levél-füzérről; ez a dísz a szoros hajfonatra, a copfra emlékeztet. Hazánkban szép példái vannak e stílusnak Egerben, Esztergomban, s a budai Várban is. A Főcsikapu tér 5 és az Országház u. 44 homlokzatán a kapu fölötti és az ablakok alatti füzérek és az ablakok közötti díszek a *copf*-stílus jellegzetességei.

A XVIII. század végén a formáiban tobzódó barokk és későbbi változatai nem tudták már kielégíteni a kor művészi igényeit és az alkotó művészek példáulért visszanyúltak a klasszikus múltba. Feltárássában sok segítséget nyújtottak a pompeji ásatások. A görög és római példákön lelkesedve új stílus alakult ki, a *klasszicista* stílus. E stílus lett a francia forradalom építészeti stílusává. Miként a francia forradalom a római köztársaságról vette mintaképét, úgy a klasszicista képzőművészet is eredetét a római építészetre vezeti vissza. Hajlított vonala kerüli és leegyszerűsíti a díszítést. Az arányok harmóniáját keresi. Az oszlopokat klasszikus formájukban alkalmazza és *timpanont* (háromszögű oromzatot) épít. E stílusban jelentős középületek épülnek s igen sok máig fennmaradt lakóház. A Várnegyednek a XIX. század első felében épült lakóépületei is a klasszicizmus példái. Különösen jellegzetes várbeli házak: Úri utca 19 és 51, Fortuna utca 6, Országház utca 10, Táncsics utca 5 és Tárnok utca 6.

EGRI ZOLTÁN

Gótikus ablakmaradványok

Gazdag barokk homlokzat

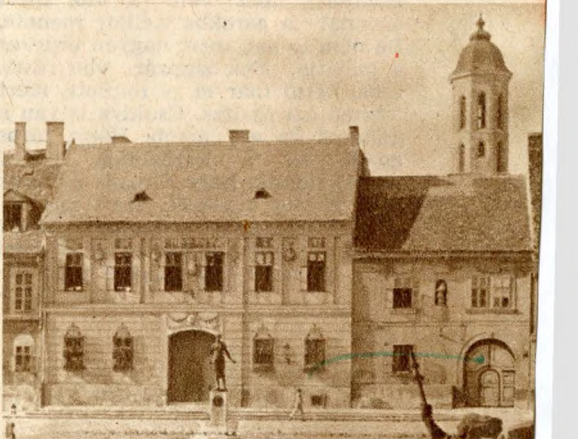
Helyreállított barokk épületsor

KÖNYVEK A BUDAI VÁRRÓL ÉS A STÍLUSOKRÓL

Gerő László: A budai Vár
Gerő László: Az építészeti stílusok
Genthon István: Magyarország műemlékei

dr. Dombi József: Művészettörténet az általános gimnáziumok számára
Rados Jenő: A magyar építészettörténete

Copf homlokzat

KLASSZICISTA

COPF

